

PŘIJETÍ EURA ČESKOU REPUBLIKOU - PŘÍLEŽITOST, POVINNOST NEBO NUTNOST

ROMAN MENTLÍK

Abstrakt

Příspěvek zkoumá, je-li přijetí eura Českou republikou příležitostí, povinností nebo nutností. Přijetí eura je vzato jako základní atribut pro zkoumání a to s ohledem na další vývoj české ekonomiky. Zkoumány jsou dopady ve vazbě na aktuální vývoj v Evropské unii a eurozóně. Formou několika otázek se příspěvek snaží o sumarizaci hlavních dopadů na českou ekonomiku. Zkoumání dochází k závěru, že přijetí eura je díky smluvnímu závazku povinností, zároveň však i za určitých podmínek příležitostí. Nutností se jeví spíše v oblasti politicko-ekonomického rozhodnutí.

Klíčová slova

Měnová integrace, konvergence ekonomik, pakt stability, inflace, Evropská centrální banka, měnový kurz.

1 ÚVOD

Pro účely svého příspěvku "Přijetí eura Českou republikou - příležitost, povinnost nebo nutnost" vycházím ze zdůvodnění zavedení jednotné měny použitého Evropskou komisí.¹

"Jednotná měna má velký hospodářský a politický význam. Kromě toho pro populaci evropské unie je nejhmatatelnějším dopadem usnadnění cestování. Rámec, v němž je euro řízeno, zajišťuje, že je euro stabilní měnou s nízkou inflací a nízkými úrokovými sazbami, a podporuje zdravé veřejné finance. Jednotná měna je rovněž logickým doplňkem jednotného trhu, který zajišťuje jeho větší efektivnost. Používání jednotné měny zvyšuje průhlednost cen, odstraňuje poplatky za směnu, zefektivňuje fungování evropského hospodářství, usnadňuje mezinárodní obchod a posiluje hlas EU ve světě. Díky své velikosti a síle je eurozóna rovněž lépe chráněna

¹ Evropská komise, Hospodářské a fin. věci, http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/index_cs.htm

před vnějšími ekonomickými otřesy, např. neočekávaným růstem cen ropy či neklidem na měnových trzích. V neposlední řadě je euro pro občany EU hmatatelným symbolem evropské identity, na nějž mohou být stále více pyšní, zatímco se eurozóna rozšiřuje a znásobuje tyto výhody pro své stávající i budoucí členy."

Z uvedeného lze odvodit, že obdobné zdůvodnění by mohlo být použito i z pohledu české ekonomiky. S uvedenými atributy lze jen těžko polemizovat. Proto se nabízí otázka, proč česká republika ještě euro nezavedla a ani nemá schválen přesný harmonogram jeho zavedení.

2 MOTIVY VZNIKU EVROPSKÉ UNIE A JEDNOTNÉ MĚNY

Odpověď na tuto otázku lze najít v historii. Tím si objasníme i některé klíčové momenty, které ovlivňují naše rozhodování v současné době.

Faktem je, že zavedení eura bylo především politickým rozhodnutím reagujícím na obavy z hegemonie německé marky po znovusjednocení Německa. Plány na měnovou integraci Evropy existovaly již delší dobu. Byly výrazem jak politických ambicí evropských elit, tak i víry v užitečnost pevných kurzů měn. Tato víra považuje devalvací či depreciaci měny za zákeřný útok na obchodní partnery, nikoli za přirozený nástroj přizpůsobení ekonomiky tržním podmínkám. Teprve sjednocení Německa ale poskytlo pro měnovou integraci nový, rozhodující politický impulz.

Pod jeho vlivem byla do eurozóny spojena velice heterogenní skupina zemí. Politický tlak vedl k ignorování nepříjemných faktů, jako příklad lze uvést faktum, že řada nastávajících členů eurozóny se před vstupem vyznačovala velkými problémy ve veřejných financích a bojovala s vyšší mírou inflace.

Až těsně před vstupem se jim podařilo /v řadě případů účelově/ stlačit deficity rozpočtů, snížit vládní dluh (u některých zemí stačilo „nastoupit cestu“ k jeho snížení) a snížit inflaci tak, aby splnily maastrichtská kritéria. Někde v tom zafungovalo i podvodné „kreativní účetnictví“. Tvrdilo se, že chybějící ekonomické předpoklady měnové unie se samočinně vytvoří následně pouhou její existencí.

Společná měna měla urychlit vzájemnou konvergenci ekonomik, tak aby z nich vznikla tzv. optimální měnová oblast – homogenní útvar, pro který by společná měnová politika představovala výhodu a nikoli riziko. Slibovalo se, že euro přinese nejen úspory nákladů

pro soukromý sektor, ale že také výrazně urychlí růst na makroekonomické úrovni. Euro mělo svou silou také své členy lépe chránit před finančními a měnovými turbulencemi.

Jak ukazuje vývoj posledních měsíců, řada těchto očekávání se nenaplnila, s výjimkou poklesu transakčních nákladů ve vzájemném obchodě. Makroekonomická cena za to zaplacená však výrazně převýšila mikroekonomický přínos. Ekonomický růst se po zavedení společné měny neustále zpomaloval. Od svého založení rostla eurozóna pomaleji než např. Spojené státy, ale i pomaleji než celá Evropská unie. Podle Evropské centrální banky činí dlouhodobé potenciální tempo růstu eurozóny něco málo přes 2 %².

3 EFEKTY ZAVEDENÍ JEDNOTNÉ EVROPSKÉ MĚNY

Jednostranný důraz na projekt společné měny nadlouho odvrátil pozornost od řešení liberalizace trhů, flexibility trhů práce a příliš velkých sociálních polštářů. Zároveň přílišná heterogenita uměle vytvořené měnové unie otevřela dveře tzv. free-rider problému.

Proto lze tvrdit, že některým zemím se dostalo možnosti vézt se s ostatními bez vynaložení vlastního úsilí na řešení strukturálních problémů, na zvyšování konkurenceschopnosti podniků a na udržitelnost soukromých a veřejných financí.

To se stalo zárodkem velkých budoucích problémů. Společná měna nesplnila očekávání v oblasti vzájemné konvergence zúčastněných ekonomik. Země eurozóny sice dokázaly splnit maastrichtská konvergenční kritéria v okamžiku spuštění měnové unie, ale brzy potom je plnit přestaly. Část zemí rychle přestala dodržovat kritéria pro stabilitu veřejných financí tak, jak byla přetavena do tzv. Paktu stability a růstu. Potíže s nadměrnými deficity měly Německo, Francie, Itálie, z malých zemí Portugalsko a Řecko. Z iniciativy Francie a Německa došlo dokonce k rozvolnění původních pravidel Paktu stability. Fiskální nezodpovědnost je však velmi nebezpečná pro celkovou stabilitu eura.

Jedním z důkazů tvrzení, že v případě zavedení eura se jedná spíše o politické než ekonomické rozhodnutí, je rok 2002, kdy bylo zavedeno euro v 12 z 15 členských zemí EU, přičemž až na malé Lucembursko žádná z nich maastrichtské podmínky nespĺňovala. Politická vůle vůdčích politiků EU zavést euro byla silnější než dodržení dříve vymezených podmínek. Na druhé straně v roce 2003 rozhodli voliči ve Švédsku v referendu, že se k euru zatím připojit

² Eurostat 2012

nechtějí, ačkoliv i pro Švédsko tato povinnost plyne z jeho Smlouvy o přistoupení. Toto švédské rozhodnutí nebylo ze strany EU nijak zpochybňováno³.

Z pohledu dnešních znalostí a schopnosti kriticky zhodnotit minulý vývoj je možné konstatovat, že krize, která přišla deset let po plném spuštění eurozóny, byla zakódována do její genetické výbavy už při jejím vzniku. Politickým rozhodnutím byla společnou měnou spojena heterogenní skupina zemí, které neměly pro fungování v měnové unii ekonomické předpoklady. Zároveň byly k budoucímu přijetí eura zavázány všechny ostatní země EU (výjimku si vyjednaly Británie a Dánsko a de facto ji praktikuje i Švédsko). Závazek vstupu byl aplikován i na země, které teprve o členství v EU usilovaly. Maastrichtská kritéria, stanovená pro vstup ovšem původně vůbec nepočítala se specifickou situací dohánějících ekonomik vyznačujících se výrazně nižší ekonomickou úrovní i cenovou hladinou.

4 ČESKÁ REPUBLIKA A EURO

Pro Českou republiku byl souhlas s budoucím vstupem do eurozóny podmínkou přijetí do Evropské unie. V roce 2004, kdy jsme do EU vstupovali, byla naše ekonomická úroveň na 65 % průměru eurozóny a cenová hladina na 54 % její průměrné cenové úrovně (podle tehdejších odhadů OECD⁴). Již na základě těchto faktů bylo jasné, že postupujícím doháněním bude i naše cenová hladina stoupat – buď vyšší inflací, nebo posilováním kurzu koruny⁵.

Z uvedeného lze dovodit, že závazek zafixovat kurz, a zároveň dodržet maastrichtské kritérium pro inflaci, byl v rozporu s naší potřebou úspěšně zvyšovat svou ekonomickou úroveň.

4.1 Klíčové otázky související se zavedením eura z pohledu českého prostředí

Na základě dosavadních znalostí a zkušeností si můžeme položit několik základních otázek, které se prolínají touto prací:

- je euro úspěšné v tom smyslu, že prospívá členským zemím eurozóny?
- existuje dostatečná konvergence české ekonomiky s ekonomickou eurozónou tak, aby ekonomice neškodilo odstranění kurzu jako vyrovnávací veličiny?

³ Parlamentní listy, <http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/1300-proc-neprijmout-euro.aspx>

⁴ OECD bulletin 2011

⁵ Stabilizace a budoucnost - www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/III

- přejeme si, abychom skrze přijetí přijímali další integrační prvky, které s sebou členství v eurozóně nese?

Odpovědi na tyto otázky nejsou jednoduché, ale v následujících odstavcích se na ně pokusím odpovědět.

k otázce č. 1

Ze současného pohledu mnoho ekonomů v čele s exprezidentem Klausem tvrdí, že euro členům eurozóny neprospělo. Svou argumentaci opírají o původní slib politiků západních zemích, že zavedení eura pomůže urychlit hospodářský růst, přičemž opak se stal pravdou. Země EU, které si ponechaly vlastní měny (Velká Británie, Dánsko, Švédsko) rostly zřetelně rychleji než země, které se svých národních měn zbavily a zavedly euro. Přitom do zavedení eura bylo průměrné tempo růstu obou skupin zemí stejné. Rozdíl dělá v průměru jeden procentní bod růstu za rok, a to je hodně⁶. Svědčí to o tom, že výhody (úspora transakčních nákladů) nepřevážily nad nevýhodami (ztráta měnového kurzu, a tudíž možnosti pružného vyrovnávání kapitálových toků).

k otázce č. 2

Česká ekonomika roste úplně jiným tempem než ekonomiky eurozóny. Zatímco z Německa kapitál odchází, k nám přichází. Pro takové dvě ekonomiky není společná měna vhodná. Z tohoto hlediska se vyplatí přijmout euro až tehdy, kdy se srovnají toky kapitálu a tempa hospodářského růstu.

k otázce č. 3

Ukazuje se, že jedním z největších problémů eura je legislativa, která se společnou měnou nesouvisí přímo, ale je na ni navázána. Např. podle Lisabonské smlouvy⁷ může EU určovat pomocí směrnic hospodářskou politiku zemí a speciálně zemí eurozóny. Dosud EU může zemím eurozóny stanovovat jen podmínky pro deficit veřejných financí.

⁶ Parlamentní listy, <http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/2874-euro-neni-vyhodne.aspx>

⁷ Úřední věstník Evropské unie, C 306/42, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0042:0133:CS:PDF>

4.2 Základní problém v úvaze při zavedení eura

Jak uvádím na jiném místě svého příspěvku, byla eurozóna především projektem politickým, myslelo se, že to nevádí a věřilo se, že se její nezbytné ekonomické předpoklady vytvoří dodatečně. Že v Evropě postupně vznikne natolik homogenní ekonomický útvar, tzv. optimální měnová oblast, pro kterou společná měna nebude přítěží, nýbrž výhodou. Tyto naděje se dosud nenaplnily. Evropští politici si od eura slibovali urychlení hospodářského růstu v Evropě zaostávající za „zbytkem světa“, ale od momentu jeho zavedení došlo oproti předchozím třem desetiletím k dalšímu zpomalení.

Eurozóna navíc vykazuje pomalejší růst než Evropská unie jako celek, a i než Spojené státy. Zpomalil se také růst produktivity práce a růst celkové produktivity faktorů. Ten oproti dvacetiletí „před eurem“ klesl na pouhou polovinu.

Při pohledu na inflaci je zřejmé, že se místo „sjednocení“ inflace vyprofilovaly dvě skupiny zemí. Jedna má inflaci trvale vysokou, druhá nízkou. V období 2000-2006 inflace v šesti z původních dvanácti zemí eurozóny navíc přesahovala povinné, tzv. maastrichtské kritérium. Není tajemstvím, že země s nadprůměrnou inflací při jednotném měnovém kurzu postupně ztrácejí konkurenceschopnost, a naopak např. Německo bylo společnou měnovou politikou tlačeno k situaci deflační, což brzdilo jeho růst.

Proto lze tvrdit, že společná měnová politika zde vedla k trvale nadprůměrné inflaci, s níž produktivita neudržela krok. Výsledkem byly narůstající deficity obchodní bilance a běžného účtu financované růstem dluhů vůči zahraničí.

K zadlužování přispívaly také příliš štědré sociální systémy, přebujelé státní aparáty, nezvládnuté realitní bubliny a další nešvary. Také zde euro sehrálo velkou roli – propůjčovalo „jihu“ eurozóny uměle zvýšenou kredibilitu a nižší úrokové sazby, tedy levné peníze.

Zadlužování se tak nemohly postavit do cesty přirozené tržní korekce sloužící jako částečná brzda.

Za normálních okolností by narůstající deficity obchodu spolu s růstem vládních dluhů tlačily na kurz domácích měn. Země by tak dostávaly včas varovný signál – a deprecie nebo devalvace by jim umožnila obnovit konkurenceschopnost, snáze se vyrovnat s dluhy a obnovit zdravý růst ekonomiky. Tento korekční kurzový mechanismus však euro vyřadilo z provozu.

4.3 Zásadní změna postojů klíčových zemí EU

Pohled na vývoj eurozóny se až do krize zdál vcelku optimistický, krize jí však přinesla první vážnou zátěžovou zkoušku. A ukázalo se, že hned v první vážné zkoušce není eurozóna schopna obstát bez krizových opatření, záchranných balíčků, a zejména bez zásadních změn pravidel jejího fungování. Byla opuštěna další dvě z jejích stěžejních pravidel:

- za první pravidlo, že každá země sama ručí za své dluhy (a žádná země tedy nebude nucena platit za dluhy ostatních členů).
- za druhé, že Evropská centrální banka nenakupuje dluhopisy vlád členských zemí, a nepomáhá tak financovat jejich dluhy.

Ostatní pravidla, daná Paktem stability a růstu či maastrichtskými kritérii pro inflaci, byla v eurozóně opuštěna již dávno.

5 ZÁVĚR

Lze tvrdit, že můžeme identifikovat čtyři hlavní okruhy problémů, které považují za nejpodstatnější při odpovědi na klíčovou otázku mého příspěvku - zavedení eura je stimul nebo hrozba pro českou ekonomiku.

V první řadě jsou to příčiny dlouhodobého charakteru vyplývající z uspořádání měnové unie mezi ekonomicky značně rozdílnými státy svázanými jednotnou měnou a měnovou politikou Evropské centrální banky (ECB), avšak zachovávající si relativní svobodu týkající se jejich národních hospodářských a fiskálních politik.

Další neméně významný dlouhodobý problém spočívá v nedostatečné, či dokonce klesající konkurenceschopnosti řady členských zemí eurozóny, k níž jednotná monetární politika do jisté míry přispívá.

Třetí skupinu problémů tvoří deficity státních rozpočtů a hromadící se veřejné zadlužení, jehož míra dosáhla v některých případech kritické hranice ohrožující solventnost těchto států.

Konečně svou významnou roli k současné krizi značně přispěly i subjekty působící na finančních trzích. Finanční kapitál svou vysokou mobilitou nesrovnatelnou s pohybem pracovních sil, jakož i vytvářením stále nových komplexních finančních instrumentů předběhl možnosti právní regulace a značně ztížil investorům správné posuzování míry rizika. Zároveň velikost finančních institucí a finančních sektorů přesáhla reálné finanční možnosti menších

států, které nicméně zůstávají zodpovědné za stabilitu národních finančních trhů, zvláště pak za vklady střadatelů.

Na základě provedené analýzy a získaných poznatků se jako jediným skutečně účinným řešením jeví fiskální unie s ekonomickou vládou dohlížející na udržitelnost veřejných financí a oprávněnou v případě potřeby provádět transfery ve prospěch fiskálně nejslabších zemí.

Ale z hlediska reálného světa, a to především s ohledem na vnitropolitickou situaci jednotlivých členských zemí, a to zejména jejích voličů, ještě čas na tak zásadní krok nepřišel – a otázka je, zda vůbec někdy přijde. Proto se hledají dočasná, méně radikální řešení. A hlavně taková, která by mohla být přijata za zády voličů a bez změny smluv. Takže nikoli otevřená, ale zastřená fiskální unie.

Uskutečněná analýza potvrzuje, že v těch oblastech, ve kterých převážily politické zájmy nad ekonomickými pravidly a teoriemi, například v nedodržování nastavených ekonomických kritériích, nedostatečnou reakcí na vznikající problémy a přehlížení varovných ekonomických signálů, se následně dané problémy zmnohonásobily a vedly ke spirálovému efektu propadu jak ekonomiky EU, tak i samotného eura. Proto není překvapivé, že v současné době převažují u řady ekonomů názory o hrozbě spočívající v zavedení eura. Na druhou stranu je neoddiskutovatelným faktem, že samotné mechanismy a principy, na kterých byla postavena Evropská unie a jednotná měna, představuje z dlouhodobého hlediska pozitivní stimul pro českou ekonomiku. To ovšem platí za předpokladu, že se tyto mechanismy a principy budou důsledně uplatňovat v praxi.

Pokud se vrátím k hlavní otázce položené v úvodu svého příspěvku, pak lze jednoznačně odpovědět pouze na jednu ze tří otázek - ano, zavedení eura je povinností vyplývající z přístupových smluv. U druhé - příležitost, nelze jednoznačně odpovědět, je nutno průběžně vyhodnocovat jak ekonomiku Evropské unie, tak českou. V případě konvergujícího směru obou ekonomik se lze přiklonit k pozitivní odpovědi. U třetí - nutnost, je možné konstatovat, že odpověď lze spíše hledat v oblasti politicko-ekonomické než čistě ekonomické.

Příspěvek je jedním z výstupů výzkumného projektu „Analýza závazku vstupu ČR do eurozóny – stimul nebo hrozba pro českou ekonomiku?“ podporovaného z prostředků na specifický vysokoškolský výzkum na Vysoké škole finanční a správní (č. 7427, 2013-2014).

Literatura

- [1] Evropská komise, Hospodářské a finanční věci
http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/index_cs.htm
- [2] Eurostat 2012
- [3] OECD bulletin 2011
- [4] Parlamentní listy <http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/2874-euro-neni-vyhodne.aspx>
- [5] Parlamentní listy <http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/1300-proc-neprijmout-euro.aspx>
- [6] Stabilizace a budoucnost - www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/III
- [7] Úřední věstník Evropské unie, C 306/42
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0042:0133:CS:PDF>

Kontakt

Ing. Roman Mentlík
Katedra financí, Fakulta ekonomických studií
Vysoká škola finanční a správní, o.p.s.
Estonská 500
101 00 Praha 10
Česká republika
26198@mail.vsfs.cz